

Retrat de Joan Vinyoli: un aiguafort

Àlex Susanna

Joan Vinyoli ha encarnat probablement d'una manera més intensa i radical que cap altra del s.XX a casa nostra la figura del poeta totalment lliurat a la seva obra, la d'algú que acaba sentint-se viure només com a tal, perquè de la poesia n'ha fet el principal, si no l'únic, motor de la seva vida. Si va arribar tan amunt, tan lluny o tan endins amb els seus poemes, va ser per aquesta fe exclusiva que el va moure sobretot a partir d'un determinat moment de la seva trajectòria, i per això el seu és un cas d'adequació extrema entre persona *real* i persona *poètica*: malgrat un mínim joc de màscares rere el qual de tard en tard s'amagava, gairebé sempre hi trobem una primera persona -un jo líric- que es fa i perfà en tots i cadascun dels seus versos, que s'hi aposta sencer fins a confondre-s'hi: ell era -i va voler ser- sobretot els seus poemes. Per tant, no crec equivocar-me ni exagerar si dic que Joan Vinyoli, com en el seu temps Ausiàs March, ha estat un dels poetes catalans que s'ha pres a si mateix com a subjecte i objecte de poesia d'una manera més abassegadora, angoixada i lúcida, armat només del feble llum frontaler del vers.

Per tot això no ens ha d'estranyar gens ni mica que la seva escriptura, sobretot a partir de *Realitats* (1963) -el seu cinquè llibre-, traspui una tensió desusada: fet i fet, per a Vinyoli no hi podia haver poesia sense conflicte. Un conflicte de diverses menes: 1) amb si mateix (atès que és justament la companyia amb un mateix la més difícil de totes; com ens diu, per exemple a "No tornis" de *Cercles* (1979): "No tornis, alba de la joventut./No tornis, vespre de la joventut./Deixeu-me estar com ara estic:/sol amb l'amic/que he anat fent de mi mateix./En mi ja el somni creix/de la darrera solitud"); 2) el derivat d'una ruptura o desencaix entre realitat interior i exterior (entre "realitat" i "desig" que diria Cernuda); i 3) el provinent d'una tensió entre l'anhel d'una realitat quotidiana i compartida i l'afany oposat d'una reali-

tat més alta i transcendent, tan ben plasmat en el poema "Aplec" de *Vent d'aram* (1976):

*He vist anar i he vist tornar, de lluny,
aplec de gent -estendards i cridòria-
pels flancs de la muntanya.
Berenaven, bevien, ballaven excitats.
Més tard els homes han cobert les noies
esbojarrades, d'anques d'euga,
mentres el cel es feia roig.*

*Tu, noi sorrut, no estiguis furgant sempre
la closca del cervell, no miris
rajoles amb ocells ni vidres decorats,
no masteguis el pa de la paraula.
Uneix-te a tots, inventa't l'alegria.*

En el fons, aquesta tercera forma de conflicte no era sinó la resultant de la doble sensibilitat que emmotllava el seu esperit: una de mediterrània, sensorial i hedonista, i una de caire més germànic, amarada d'un afany més abstracte i metafísic (d'aquí el paper clau que poetes com Rilke i més endavant Hölderlin van jugar en la maduració de la seva obra).

Sigui com sigui, de l'assumpció d'aquest triple tipus de conflicte en depèn no sols el lloc singular que la seva obra ocupa en el panorama de la poesia catalana del segle passat sinó la seva mateixa evolució com a poeta. Insisteixo, crec que per a Vinyoli va ser decisiu adonar-se que aquestes diverses formes de conflicte podien convertir-se en l'autèntic motor de la seva poesia. Un conflicte que intentava apaivagar i vèncer, ni que fos formalment, a través dels seus poemes, però que resulta difícil concebre com a definitivament esmorteït, per molt que ell pugnés per atènyer una vida "meditativa i d'estudi" (tal com ens diu, per exemple, en l'epíleg de *Domini màgic*), en què substituïria el trasbals de la creació poètica per una plàcida i potser emmudida activitat filosòfica de caire contemplatiu. De fet,

més m'inclino a pensar que aquesta pau que es proposava d'assolir no li proporcionaria la plenitud i l'acord amb si mateix, ja que sols en la lluita i la tensió del conflicte se sentia viure.

Vinyoli pertangué a aquesta mena de personalitats escindides entre un ideal inassolible (l'ataràxia de què parlava, o bé un amor absolut i transcendent), i una assetjant i sovint descoratjadora realitat: ells creuen que assolirien la pau en atènyer la possessió del seu ideal, però nosaltres sabem que no és l'ideal mateix sinó el seu dramàtic contrast amb la realitat allò que motiva -justifica, excita- la seva vida i li atorga sentit. La lluita ho és tot per a ells. Només perquè al seu bell mig alcen la vista -o l'oïda, per ser més exactes- cap al cant absolut (*Cants d'Abelone*), o bé cap a l'inaccessible, l'il·limitat o el sense nom (*Llibre d'amic*), els sembla tan cobejable i poden dir:

*Cercàvem or i vam baixar a la mina.
I la foscor s'il·luminà de sobte
perquè érem dos a contradir la nit.*

No oblidaré mai la vegada que el vaig conèixer, en companyia de Miquel de Palol, Pere Rovira, Víctor Obiols i les nostres respectives dones o nòvies: vam sopar i allargar la sobretaula fins a trenc

d'alba, aviat és dit (en aquell moment en Joan tenia 64 anys i no era per res previsible que ens poguéssim estar fins "a les hores petites" amb un poeta de la seva generació). En Vinyoli ens va acabar recitant poemes seus i de Salvat Papasseit ("Nadal" i "Tot l'enyor de demà"). Quan el vaig deixar a casa seva, l'encanteri es va esvaïr de cop i tot va acabar, mai més ben dit, com el rosari de l'aurora: en Joan esbroncat per la seva dona -havia passat la nit en blanc sense tenir notícies d'ell i es disposava a anar-se'n a treballar- i jo baixant escales avall precipitadament mentre sentia en Joan que deia "Però si no hem fet més que parlar de poesia"... D'ençà de llavors, i durant quatre anys, vam veure'ns regularment un parell o tres de cops per setmana, a casa seva -si no em falla la memòria, un tercer pis d'una casa senzilla del carrer Castellnou al barri de les Tres Torres- o bé al bar Bang-Bang de la plaça Joaquim Pena que hi havia a tocar. De fet era una seqüència innocentment estudiada: de primer em feia anar a casa seva perquè la Teresa -la seva dona, que durant uns quants anys va patir una depressió endògena esfereïdora- es convencés que jo era una "bona" companyia, tot i que a aquelles alçades de la seva relació no crec pas que estigués per gaires romanços, i després fèiem cap al bar on ell recuperava el seu humor més bo o, si més no, la seva màxima expressivitat. A casa, solia

trobar-me'l enfonsat, sovint carregat de dubtes sobre el que feia i el que havia fet, tancat en ell mateix, sorrut. Amb unes copes al damunt, però, gairebé infal·liblement li aflorava el somriure i els ulls li espurnejaven en cerca d'una complicitat que no se li podia negar, per reiterativa o absorbent que fos. En aquelles estones en Vinyoli era més ell que mai. Semblava que l'alcohol li retornés la plena confiança en els seus poders demiúrgics. Feia de poeta i diguem que s'agradava fent aquest paper. Crec que devien ser els seus millors moments del dia: d'un dia que normalment començava i acabava més aviat malament, naufragant en un mar de dubtes, en la soledat i la depressió, però que en l'endemig li permetia acostar-se a una petita illa on es produïa una treva dels seus dimonis i ell recuperava un cert sentiment de plenitud i confiança. El que li proporcionaven l'alcohol i la companyia d'alguns amics al bar Bang Bang, origen de tants poemes.

Què n'ha quedat, però, de tots aquells encontres, més de trenta anys després? D'una banda, el record encara vivíssim d'unes tardes incandescentes de conversa poètica i alcohol, després de les quals tornava ben eufòric a casa, carrer de Calatrava amunt cap al de l'Emancipació. Eufòric pels gintònics o les copes de vi que trascolàvem (encara recordo quin era, i ho recordo segurament perquè no m'agradava gaire: un Rioja Berberana dolent amb ganes), evidentment, però també –i sobretot per haver-me estat donada l'oportunitat d'entrar a l'obrador del poeta i fer-hi de mosso. Si hi havia alguna cosa que ell necessitava compartir eren les seves cavil·lacions, avenços i dubtes lírics: per tant, durant tots aquells anys vaig poder anar presenciant en directe com s'anaven fent, desfent i refent la majoria de poemes de llibres com ara *Cercles*, *A hores petites* o *Domini màgic*, però també l'antologia feta per en Feliu Formosa o les traduccions de J.A. Goytisoló. Presenciant i dient-t'hi la meua, que és el que ell volia. Qualsevol cosa que concernís els seus poemes -els que estava fent o els que ja havia fet- podia ser objecte de llargues disquisicions: diguem que s'hi rabejava a pler i actuava com ho faria un artista que ens rebés al seu estudi i ens mostrés el que està fent, el seu "work in progress". Ell se sentia un creador i com a tal volia ser reconegut. El problema és que ser poeta, a diferència d'altres formes de creació, no és ser res des d'un punt de vista social. Els poetes no existeixen, no són ningú, i això el mortificava especialment. Hauria volgut tenir el mateix estatus, reconeixement i prestigi d'un artista (com molts dels que coneixia i que sí que eren algú, o, si

més no, ell s'ho pensava): en el fons, tenint en compte el seu grau de dedicació -diguem-ho clar: la passió amb què es lliurà a la creació poètica- i els resultats assolits -del tot inqüestionables, ell prou que ho sabia malgrat els seus dubtes aclaparadors-, és ben comprensible que hi aspirés. La poesia -la fe en el llenguatge i en la paraula -la del primer poema d'*A hores petites*: "Aturada ja la vida,/quiescent, vell i nafrat,/he sentit una gran crida/que a benaurança convidava/per un camí no fressat (...) Qui és que aquí m'ha portat?/Adormit davant la taula/ de la meua soledat,/m'hi ha portat la paraula"-, la fe una hipotètica capacitat redemptora de la poesia, l'havia temptat massa i a l'últim va engolir-lo, condemnar-lo o sacrificar-lo. Tant com en "poema" -com va dir Gil de Biedma que volia ser-, Vinyoli va voler convertir-se també en "poeta", en algú la vida moral del qual girava massa exclusivament a l'entorn de la poesia: la millor manera de quedar-se a la intempèrie, perquè la poesia mai no ha estat un bon refugi de res. Aquesta va ser la seva grandesa i alhora el seu punt feble: una creixent dificultat i disgust per haver d'encaixar amb la prosa de la vida, amb els seus cops i contracops.

Ara bé, aquesta era només una de les cares del personatge: la més extrovertida i segons com desesperadament vital, la del poeta vivint com a tal i atorgant importància -i transcendència- a cadascun dels minuts del seu dia com a creador. Una altra, però, ens el mostrava molt més fràgil i taciturn: embarrancat en plena solitud i necessitat de companyia, afecte i reconeixement. D'això me'n vaig adonar amb sorpresa ben aviat, quan poc després d'haver-nos conegut em va convidar a sopar a Can Tonet –el llavors conegut restaurant del carrer de sant Gervasi de Cassoles- per celebrar el seu aniversari: em va sorprendre perquè esperava trobar-me amb tota una colla d'amics i va resultar que només érem ell i jo! I és que aquells darrers cinc anys de la seva vida, malgrat que començava a veure com els més joves ens interessàvem per ell, en Joan se sentia -i de fet estava- molt sol: alguns dels seus companys de generació havien desaparegut, d'altres se n'havien allunyat més o menys cansats dels seus excessos o neurosis i en la família potser no acabava de trobar la mena de suport que necessitava. Justament ara que s'havia jubilat i podia viure com a poeta, resulta que es trobava més sol que mai: vet aquí la paradoxa que el lacerava ("Fes-me el favor de creure,/no pas en mi, de creure/que les coses per mi són per ser dites,/que jo encara m'assajo/amb paraules difícils de trobar,/que quan les trobo ja no hi ha

les coses/i em quedo sol", com ens diu en un dels seus millors poemes, "Algú que ve de lluny", d'un dels seus millors llibres, si no el millor: *Tot és ara i res*, 1970).

Però aquell munt de trobades, més enllà del que van significar en el seu moment –ara en diríem un màster: jo llavors sabia que aquelles classes eren la meua autèntica universitat-, amb el pas del temps han fructificat i s'han anat convertint en unes quantes lliçons d'un valor incalculable. Precisament perquè en Joan se'm va mostrar en tota la seva grandesa i vulnerabilitat, en vaig aprendre més que de cap altre poeta. Fet i fet, les seves no van ser només lliçons de poesia sinó igualment de vida, i és que també per a ell, com va dir Stephen Spender en el memorial de W. H. Auden, tot el que un poeta pot fer en els nostres temps és crear models verbals de vida privada. Són nombrosos els poemes de Vinyoli que encara em guien; o que m'han portat a viure d'una determinada manera, a imprimir a alguns dels meus actes una determinada intensitat; poemes, diguem-ho tot, que m'han ensenyat a viure, que m'han donat unes pautes, que m'han empès a ser o a dir o a creure en algunes coses i no en unes altres. Poemes que mai no han deixat d'acompanyar-me. Una poesia, la seva, que t'ajuda a entendre, a valorar i a esprémer la vida en determinats moments. Una poesia que m'ha fet i pastat com ben poques ho han fet. Ell no va deixar mai d'explorar la vida per extreure'n el màxim de sentit. Sabia que els millors poemes contenen cristal·litzacions de sentit. Que el sentit, però, no existeix per ell mateix, sinó que és una construcció. Vinyoli va ser un gran constructor de sentit. I ho va ser potser perquè va saber compaginar dues pulsions aparentment contràries i realment complementàries: crítica i celebració. Pocs poetes catalans han criticat i alhora celebrat tant la vida com ell.

Què el fa tan únic, però? Potser la seva capacitat d'interpel·lar el lector: per a ell la poesia era un subproducte de la vida, i els poemes el millor instrument per il·luminar-la i dotar-la de sentit. Això és el que l'ha salvat i l'ha convertit en un dels poetes més llegits i valorats a casa nostra. Ara bé, calia immolar-se –calia sacrificar-ho tot a la poesia, i quan dic *tot* vull dir *tot*- per poder escriure poemes tan estremidors o reconfortants, tan carregats d'humanitat, tan bons? Em sigui permès de dubtar-ho, però per a ell va ser sens dubte l'únic camí possible per assolir les cotes líriques de tanta intensitat a través de les quals sobreviu ara en els seus lectors. Com ens diu al poema "Tot és ara i res",

*El que jo sóc és un concupiscent,
però no perdo, mal que ho sembli,
del tot la mesura...*

Qui havia dit mai una cosa semblant a casa nostra? Si bé de tant en tant m'ha semblat veure'ls una mica truculents, aquests versos, durant molts anys vaig trobar que compendiaven d'allò més bé l'esperit que travessa i tensa l'obra del nostre poeta: un concupiscent que no perd, mal que ho sembli, del tot la mesura. Fantàstica definició, redéu. Rectifico, doncs: aquests versos encara funcionen –i de quina manera!- com a autoretrat de Joan Vinyoli i actitud davant de la vida. Sabeu què deia Cioran al seu *Précis de décomposition*, i més en concret a l'apartat titulat "L'equívoc del geni"? "Tota inspiració procedeix d'una facultat d'exageració: el lirisme –i el món sencer de la metàfora- fóra una excitació lamentable sense aquesta fogositat que infla les paraules fins a fer-les explotar".

